

Apoštolský list

Desiderio desideravi

Svatého otce

Františka

biskupům, kněžím, jáhnům, zasvěceným osobám a věřícím laikům

o liturgické formaci Božího lidu

Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.
(Lk 22,15)

1. Drazí bratři a sestry,

poté co jsem se už obrátil k biskupům svým motu proprio *Traditionis custodes*, oslovuji nyní tímto listem všechny, abych s vámi sdílel některé úvahy týkající se liturgie, která je základním rozměrem života církve. Je to velmi rozsáhlé téma a zasluhuje po všech stránkách pečlivou pozornost: nicméně nemám v úmyslu se v tomto textu zabývat danou problematikou vyčerpávajícím způsobem. Chci pouze nabídnout několik podnětů k zamyšlení, abychom rozjímali o kráse a pravdě křesťanského obřadu.

Liturgie: „dnešek“ dějin spásy

2. „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto velikonočního beránka, dříve než budu trpět“ (Lk 22,15). Ježíšova slova, která otevírají příběh poslední večeře, nám nabízejí nečekanou možnost vytušit hloubku lásky osob Nejsvětější Trojice k nám.
3. Petr a Jan byli posláni, aby vše připravili na hostinu velikonočního beránka. Avšak celé stvoření a celé dějiny – které se konečně začínají projevovat jako dějiny spásy – jsou při bližším zkoumání velkou přípravou na onu večeři. Petr a ostatní u stolu nic netuší, a přece jsou nepostradatelní: aby jakýkoliv dar mohl být darem, potřebuje někoho, kdo by byl ochoten ho přijmout. Nepoměr mezi velikostí daru a bezvýznamností toho, kdo jej přijme,

je zde nesmírný a nemůže nás to nepřekvapit. Navzdory tomu je Pánovým milosrdenstvím dar svěřen apoštolům, aby ho přinesli každému člověku.

4. Na hostině poslední večeře si nikdo z přítomných své místo nezasloužil, všichni byli pozváni, lépe řečeno přitáhla je vroucí Ježíšova touha jíst s nimi velikonočního beránka. Ježíš věděl, že on sám je Beránkem oněch Velikonoc. V tom spočívala absolutní novost této večeře, jediná opravdová novinka v dějinách, která učinila tuto večeři jedinečnou, a proto „poslední“, neopakovatelnou. Ale Ježíšův původní a trvalý plán, jeho hluboké přání vytvořit s námi společenství nemůže být naplněno, dokud každý člověk „z každého kmene, jazyka, lidu a národa“ (Zj 5,9) nebude jíst jeho tělo a pít jeho krev: proto bude tatáž večeře zpřítomňována při slavení eucharistie až do jeho návratu.
5. Svět to ještě neví, ale všichni jsou „pozváni k Beránkově svatební hostině“ (Zj 19,9). Pro vstup je zapotřebí jen svatební šat víry, která pramení z naslouchání jeho slovu (srov. Řím 10,17): církev ho šíje na míru z látky do běla „vyprané v Beránkově krvi“ (srov. Zj 7,14). Nemůžeme si dopřát ani chvilku oddechu, když víme, že ne všichni ještě přijali pozvání na večeři nebo že někteří ho zapomněli či ztratili na spletitých cestách lidského života. Proto jsem řekl, že „sním o misijním rozhodnutí, které bude schopné všechno proměnit, aby se zvyklosti, styly, harmonogramy, slovník i všechny církevní struktury staly přiměřenou cestou k evangelizaci současného světa spíše než k sebe prezentaci“:¹ aby všichni mohli zasednout k večeři Beránkovy oběti a žít z Beránka.
6. Mnohem dříve než jsme odpověděli na jeho pozvání, Kristus po nás toužil. Možná si to ani neuvědomujeme, ale pokaždé když jdeme na mši, prvotním důvodem je, že nás přitáhla jeho touha po nás. Odpovídající odpověď z naší strany, která také znamená nejnáročnější askezi, je jako vždy se odevzdat jeho lásce, nechat se jím přitáhnout. Je jisté, že on si při poslední večeři přál každé naše přijímání jeho těla a krve.
7. Obsahem lámaného chleba je Ježíšův kříž, jeho oběť uskutečněná v poslušnosti lásky k Otcí. Kdybychom neměli poslední večeři, to znamená anticipaci Kristovy smrti v podobě rituálu, nebyli bychom schopni pochopit, jak by se smrt mohla stát jediným pravým aktem dokonalého kultu, ve kterém má Otec zalíbení. Jen několik hodin po poslední večeři mohli apoštolové vidět v Ježíšově kříži – kdyby byli schopní unést jeho tíhu – co to znamená „obětované tělo“ a „prolitá krev“: a právě to si připomínáme při každé eucharistii. Když se Vzkříšený vrátil z říše zemřelých, aby lámal chléb pro emauzské učedníky a pro apoštoly, kteří se vrátili k lovu ryb v Galilejském moři na místo lovu lidí, gesto lámání jim otevřelo oči a uzdravilo je ze slepoty způsobené hrůzou kříže, aby byli schopni „vidět“ Vzkříšeného a věřit ve vzkříšení.
8. Kdybychom přišli po Letnicích do Jeruzaléma a cítili touhu nejen mít informace o Ježíši Nazaretském, ale také se s ním znovu setkat, neměli bychom jinou možnost než vyhledat jeho učedníky, abychom naslouchali jeho slovům a viděli jeho gesta živější než kdykoli jindy. Neměli bychom jinou možnost ke skutečnému setkání s ním než komunitu, která slaví. Proto církev vždy střežila jako svůj nejdražší poklad Pánův příkaz: „To konejte na mou památku.“
9. Církev si hned od počátku uvědomovala, že nejde o nějaké byt' posvátné představení večeře Páně: nemělo by žádný smysl a nikoho by ani nenapadlo „zinscenovat“ – tím spíše před

¹ *Evangelii gaudium*, č. 27, Praha, Paulínky 2014.

zraky Marie, Matky Páně – tento vrcholný okamžik Mistrova života. Církev osvěcená Duchem Svatým už od počátku chápala, že to, co bylo vidět na Ježíši, co bylo možné vidět očima a čeho bylo možné se dotknout rukama, jeho slova a gesta, konkrétní podoba vtěleného Slova, to všechno z něj přešlo do slavení svátostí.²

Liturgie: místo setkání s Kristem

10. V tom spočívá veškerá působivá krása liturgie. Kdyby pro nás bylo vzkříšení pojmem, ideou, myšlenkou; kdyby pro nás byl Vzkříšený jen vzpomínkou na vzpomínky jiných lidí, i když tak významných jako apoštolové, kdybychom nedostali možnost se opravdově s ním setkat, znamenalo by to prohlásit za vyčerpanou novost toho, že Slovo se stalo tělem. Ale vtělení je nejen jedinou novou událostí, kterou dějiny znají, ale je také metodou, kterou Nejsvětější Trojice zvolila, aby nám otevřela cestu společenství. Křesťanská víra je buď setkání s živým Kristem, anebo není.
11. Liturgie nám možnost takového setkání zaručuje. Nepotřebujeme vágní připomínku poslední večeře: potřebujeme se této večeře zúčastnit, abychom mohli naslouchat jeho hlasu, jíst jeho tělo a pít jeho krev: potřebujeme ho. Eucharistie a všechny svátosti nám zaručují možnost setkat se s Pánem Ježíšem a nechat se zasáhnout mocí jeho velikonočního tajemství. Spásonosná moc Ježíšovy oběti, každého jeho slova, každého jeho gesta, pohledu, citu k nám přichází ve slavení svátostí. Já jsem Nikodém, Samaritánka, posedlý v Kafarnau a ochrnutý v Petrově domě, hříšnice, jíž bylo odpuštěno, či žena trpící krvácením, Jairova dcera a slepý z Jericha, Zacheus i Lazar, lotr i Petr, kterým bylo odpuštěno. Pán Ježíš, který „se obětoval na kříži, jíž neumírá a skrze znamení utrpení nesmrtelný žije“,³ nám nadále odpouští, uzdravuje a zachraňuje nás mocí svátostí. Je to konkrétní způsob, jak nás skrze vtělení miluje; jak hasí onu žízeň po nás, kterou potvrdil na kříži (srov. Jan 19,28).
12. Naším prvním setkáním s jeho Velikonocemi je událost, která poznamenává život nás všech věřících v Krista: náš křest. Není to mentální přilnutí k jeho myšlení nebo podpis kodexu chování, který nám předkládá. Křest znamená ponořit se do jeho utrpení, smrti, vzkříšení a nanebevstoupení. Není to magické gesto: magie je opakem logiky svátostí, protože usiluje o moc nad Bohem, a proto pochází od pokušitele. V dokonalé návaznosti na vtělení je nám dána možnost skrze přítomnost a působení Ducha zemřít a vstát z mrtvých v Kristu.
13. Způsob, jakým k tomu dochází, je dojemný. Modlitba žehnání křestní vody⁴ ukazuje, že Bůh stvořil vodu právě kvůli křtu. Znamená to, že když Bůh tvořil vodu, myslel na křest každého z nás, a tato myšlenka ho provázela v jeho jednání v průběhu dějin spásy pokaždé,

² Srov. Lev Veliký, *Sermo LXXIV: De ascensione Domini II,1*: „quod [...] Redemptoris nostri conspicuum fuit, in sacramenta transvisit“ (Kázání LXXIV: O Nanebevstoupení Páně II,1).

³ *Český misál*, 2015, s. 317, preface 3. velikonoční: „On – Beránek obětovaný – už neumírá, Beránek zabíjen žije navěky.“

⁴ Srov. *Český misál*, 2015, s. 181.

když chtěl s určitým záměrem použít vodu. Jako by ji chtěl poté, co ji stvořil, zdokonalit, aby se mohla stát křestní vodou. A tak ji chtěl naplnit pohybem svého Ducha, který se nad ní vznášel (srov. Gn 1,2), aby v zárodku obsahovala moc posvěcovat; použil ji, aby obnovil lidstvo v potopě (srov. Gn 6,1 –9,29); ovládl ji tím, že ji rozdělil, aby otevřel cestu osvobození v Rudém moři (srov. Ex 14); posvětil ji v Jordánu tím, že do ní ponořil tělo Slova naplněného Duchem (srov. Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22). Nakonec ji smísil s krví svého Syna, darem Ducha nerozlučně spojeným s darem života a smrti Beránka obětovaného za nás, a nechal ji na nás vytrysknout z probodeného boku (Jan 19,34). A právě do této vody jsme byli ponořeni, abychom její mocí mohli být naroubováni na Kristovo tělo a s ním být vzkříšeni k nesmrtelnému životu (srov. Řím 6, 1–11).

Církev: svátost Kristova Těla

14. Jak nám připomněl 2. vatikánský koncil⁵ s odkazem na Písmo, Otce a liturgii – pilíře pravé Tradice – z boku Krista, zesnulého na kříži, všešlo obdivuhodné tajemství celé církve.⁶ Paralela mezi prvním a novým Adamem je překvapivá: tak jako Bůh stvořil Evu z boku prvního Adama, poté co na něj nechal sestoupit hluboký spánek, podobně z boku nového Adama, spícího smrtelným spánkem, vznikla nová Eva, církev. Ohromují nás slova, o nichž si můžeme myslet, že si je nový Adam přivlastnil při pohledu na církev: „To je konečně kost z mých kostí a tělo z mého těla!“ (Gn 2,23). Protože jsme uvěřili Slovu a sestoupili do křestní vody, stali jsme se kostí z jeho kostí a tělem z jeho těla.
15. Bez tohoto začlenění nelze v plnosti uctívat Boha. Skutečně existuje jediný úkon uctívání, který je dokonalý a milý Otci, a to poslušnost Syna, jejíž mírou je jeho smrt na kříži. Jediná možnost, jak můžeme mít účast na jeho oběti, je stát se syny v Synu. To je dar, který jsme dostali. Subjektem působícím v liturgii je vždy a pouze Kristus-církev, mystické tělo Kristovo.

Teologický význam liturgie

16. Koncilu – a liturgickému hnutí, které mu předcházelo – vdčíme za znovuobjevení teologického chápání liturgie a jejího významu v životě církve: jak zásadní byly obecné principy uvedené v *Sacrosanctum Concilium* pro zavedení reformy, tak zásadní zůstávají i nadále, aby napomohly plné, vědomé, aktivní a plodné účasti na slavení liturgie,⁷ která je „první a nezbytný zdroj, ze kterého mají věřící čerpat skutečně křesťanského ducha“⁸. Tímto listem bych chtěl jednoduše vyzvat celou církev, aby znovu objevila, chránila a žila pravdu a sílu křesťanského obřadu. Přál bych si, aby krása křesťanského obřadu a jeho nezbytné důsledky v životě církve nebyly potřísněny povrchním a omezeným chápáním

⁵ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 5.

⁶ Srov. Augustin, *Enarrationes in psalmos*. Ps 138,2; Velikonoční vigilie, orace po sedmém čtení, Český misál 215, s. 174; Formulář za církev (B), modlitba nad dary, *Český misál*, 2015, s. 851.

⁷ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 11.14.

⁸ Tamtéž, č. 14.

jeho hodnoty, anebo ještě hůř jeho zneužíváním ve službě nějaké ideologické vize, ať už jakékoliv. Ježíšova velekněžská modlitba při poslední večeři „ať všichni jsou jedno“ (Jan 17,21) odsuzuje každé naše rozdělení okolo rozlámaného Chleba, „svátosti zbožnosti, znamení jednoty, pouta lásky“.⁹

Liturgie: lék na jed duchovního zesvětštění

17. Opakovaně jsem varoval před nebezpečným pokušením pro život církve, jakým je „duchovní zesvětštění“: rozsáhle jsem o tom hovořil v exhortaci *Evangelii gaudium* (č. 93–97) a gnosticismus a neopelagianismus jsem označil za dva vzájemně propojené způsoby, které toto zesvětštění živí. První redukuje křesťanskou víru na subjektivismus, který jedince uzavírá „v imanenci svého rozumu či svých pocitů“.¹⁰

Druhý ruší hodnotu milosti, aby spoléhal jen ve své vlastní síly, a dává tím prostor „narcistnímu a autoritářskému elitářství, kde se namísto evangelizování analyzují a klasifikují ti druzí a namísto usnadňování přístupu k milosti se plýtvá energií na kontrolování“.¹¹

Tyto pokřivené formy křesťanství mohou mít pro život církve katastrofální důsledky.

18. Z toho, co jsem připomněl výše, je zřejmé, že liturgie je ze své podstaty nejúčinnějším lékem na tyto jedy. Hovořím přirozeně o liturgii v jejím teologickém smyslu, rozhodně ne – jak to potvrdil již Pius XII. – jako o *slavnostním ceremonálu* nebo o *pouhém souhrnu zákonů a nařízení*, kterými se bohoslužba řídí.¹²
19. Pokud nás gnosticismus nakazí jedem subjektivismu, slavení liturgie nás osvobodí z vězení sebevztáznosti živené vlastním rozumem a citem: úkon bohoslužby nepatří jednotlivci, ale Kristu-církvi, celku věřících sjednocených v Kristu. Liturgie neříká „já“, ale „my“ a jakékoliv omezení rozsahu onoho „my“ je vždy démonické. Liturgie nás neponechává samotné při hledání individuálního zdánlivého poznání Božího tajemství, ale bere nás za ruku, společně jako shromáždění, aby nás uvedla do tajemství, které nám zjevuje Slovo a svátostná znamení. A dělá to v souladu s Božím působením cestou vtělení, prostřednictvím symbolické řeči těla, která má přesah do věcí, prostoru a času.
20. Pokud nás neopelagianismus nakazí domněnkou, že spásy dosáhneme vlastními silami, slavení liturgie nás očisťuje tím, že hlásá nezaslouženost daru spásy přijatého ve víře. Účast na eucharistické oběti není naše vymoženost, kterou bychom se mohli chlubit před Bohem a bratry. Začátek každého obřadu mi připomíná, kdo jsem, když ode mne vyžaduje, abych vyznal svůj hřích, a vyzývá mě, abych prosil blahoslavenou Pannu Marii, anděly, svaté a všechny bratry a sestry, aby se za mě u Pána přimlouvali: jistě nejsme hodni vstoupit do jeho domu, potřebujeme jeho jediné slovo, abychom byli spaseni (srov. Mt 8,8). Nemůžeme se chlubit ničím jiným než křížem našeho Pána Ježíše Krista (srov. Gal 6,14).

⁹ Srov. Augustin, *In Ioannis Evangelium tractatus XXVI, 13*.

¹⁰ *Evangelii gaudium*, č. 94.

¹¹ Tamtéž.

¹² Srov. enc. *Mediator Dei* (20. listopadu 1947), in *AAS* 39 (1947), s. 532.

Liturgie nemá nic společného s asketickým moralizováním: je to Pánův velikonoční dar, který obnovuje náš život, pokud ho přijímáme s poslušností. Do večeradla se nevstupuje jinak než skrze přitažlivou sílu jeho touhy jíst s námi velikonočního beránka: „Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum, antequam patiar.“ – „Toužebně jsem si přál jíst s vámi tohoto velikonočního beránka, dříve než budu trpět“ (Lk 22,15).

Každý den objevovat krásu pravdy křesťanského obřadu

21. Musíme však dávat pozor: má-li být lék liturgie účinný, musíme každý den znovu objevovat krásu pravdy křesťanského obřadu. Znovu odkazují na jeho teologický smysl, jak je obdivuhodně popsán v odstavci č. 7 v *Sacrosanctum Concilium*: Liturgie je Kristovo kněžství, které se nám zjevilo a bylo darováno v jeho Velikonocích, které se dnes zpřítomňuje a působí skrze znamenité vnímatelné smysly (voda, olej, chléb, víno, gesta, slova), protože Duch tím, že nás ponořuje do velikonočního tajemství, mění celý náš život a stále více nás připodobňuje Kristu.
22. Nepřetržité objevování krásy liturgie není vyhledáváním rituálního estetismu, který si libuje jen v péči o vnější formality obřadu nebo se spokojí s úzkostlivým dodržováním předpisů. Tím samozřejmě nechci v žádném případě schvalovat opačný postoj, který zaměňuje jednoduchost s nedbalou banálností, podstatu s nechápavou povrchností, či konkrétnost rituálního úkonu s přehnaným praktickým funkcionalismem.
23. Rozumějme si: musí se dbát na každý aspekt bohoslužby (prostor, čas, gesta, slova, předměty, oblečení, zpěv, hudba...) a je třeba dodržovat každou rubriku: tato pozornost postačí, aby shromáždění nebylo ochuzeno o to, na co má právo, totiž o velikonoční tajemství slavené ve formě obřadu stanoveném církví. Ovšem samo zajištění správnosti průběhu podle rubrik nestačí k tomu, aby naše účast byla plná.

Úžas nad velikonočním tajemstvím: nezbytná součást liturgického úkonu

24. Kdyby nám chyběl úžas nad velikonočním tajemstvím, přítomným v konkrétní podobě svátostných znamení, riskovali bychom, že oceán milosti, který zaplavuje každý obřad, nás neprostoupí. Nestačí chvályhodné úsilí o lepší kvalitu obřadu ani výzva k niternosti: pokud nepřijme zjevení křesťanského tajemství, vystavuje se riziku, že se niternost omezí na prázdnou subjektivitu. Setkání s Bohem není plodem individuálního vnitřního hledání Boha, ale darovanou událostí: s Bohem se můžeme setkat skrze novou skutečnost vtělení, která při poslední večeři vyústí až do krajnosti, do touhy být námi pozřen. Jak může dojít k takovému neštěstí, že se nám vytratí okouzlení krásou tohoto daru?
25. Když hovořím o úžasu nad velikonočním tajemstvím, nemám vůbec na mysli to, co se míní mlhavým výrazem „mysl pro mystérium“: někdy se liturgické reformě činí údajně výtky, že tento smysl pro mystérium ze slavení vyloučila. Úžas, o kterém hovořím, není nějaké rozrušení tváří v tvář temné skutečnosti nebo záhadnému rituálu, je to naopak úžas nad tím, že spásanosný Boží plán nám byl zjeven v Ježíšově velikonoční oběti (srov. Ef 1,3–14),

jejíž účinek nás neustále zasahuje při slavení „mystérií, tajemství“, tj. svátostí. Přesto zůstává pravdou, že plnost zjevení nás vzhledem k naší lidské konečnosti převyšuje a bude dovršena na konci časů, až se Pán vrátí. Je-li úžas pravý, nehrozí žádné riziko, že by se nevnímala jinakost přítomnosti Boha, navzdory blízkosti, kterou žádalo vtělení. Pokud by liturgická reforma odstranila onen vágní „smysl pro mystérium“, spíše než o opodstatněné obvinění by se jednalo o zásluhu. Krása, stejně jako pravda, vždy vyvolává úžas, a když se týkají Božího tajemství, vedou k adoraci.

26. Úžas je podstatnou součástí liturgického úkonu, protože je to postoj těch, kteří vědí, že se ocitají tváří v tvář zvláštnosti symbolických gest; je to údiv těch, kteří zakoušejí sílu symbolu, který se neodvolává na abstraktní pojem, ale obsahuje a ve své konkrétní podobě vyjadřuje to, co znamená.

Potřeba solidní a vitální liturgické formace

27. Základní otázka tedy zní: Jak znovu získat schopnost naplno prožívat liturgický úkon? Koncilová reforma si to klade za cíl. Je to velmi náročná výzva, protože moderní člověk – třebaže to neplatí pro všechny kultury stejně – ztratil schopnost vypořádat se symbolickým jednáním, které je podstatným rysem liturgického úkonu.
28. Postmoderní doba – v níž si člověk připadá ještě ztracenější, bez jakéhokoliv ukotvení, bez hodnot, které se staly bezvýznamnými, zcela osamělý uprostřed roztržitosti, která nenabízí smysluplný horizont – je stále ještě zatížena dědictvím, které nám zanechala předchozí doba a které sestává z individualismu a subjektivismu (které znovu připomínají pelagianismus a gnosticismus) a také z abstraktního spiritualismu, jenž odporuje samotné přirozenosti člověka, vtěleného ducha, který je proto sám o sobě schopen symbolicky jednat a chápat.
29. Církev shromážděná na koncilu se chtěla konfrontovat s požadavky moderní doby, znovu potvrdit vědomí, že je Kristovou svátostí, *světlem národů (Lumen gentium)*, zbožně naslouchat *Božímu slovu (Dei verbum)* a přijmout za své *radost a naději (Gaudium et spes)* dnešních lidí. Významné koncilní konstituce jsou navzájem provázané a není náhoda, že důležitá a jedinečná reflexe ekumenického koncilu – nejvyššího výrazu synodality církve, jehož bohatství jsem povolán spolu s vámi spravovat – začala od liturgie (*Sacrosanctum Concilium*).
30. Na závěr druhého zasedání koncilu (4. prosince 1963) se sv. Pavel VI. vyjádřil takto: „Namáhavá a komplexní diskuse nebyla rozhodně neplodná, jestliže jedno z témat, tedy to první probírané a v jistém smyslu také první vzhledem ke své vnitřní vznešenosti i vzhledem k důležitosti pro život církve, totiž téma posvátné liturgie, bylo šťastně uzavřeno a je dnes námi slavnostně promulgováno. Náš duch jásá nad tímto výsledkem. Spatřujete v tom projev úcty ke stupnici hodnot a povinností, která má následující podobu: na prvním místě je Bůh; modlitba je naší první povinností; liturgie je prvním pramenem nám darovaného božského života, první školou našeho duchovního života, prvním darem který můžeme nabízet křesťanskému Božímu lidu, který s námi věří a modlí se. Liturgie je také pobídkou pro svět, aby rozvázal v opravdové a blažené modlitbě svůj oněmělý jazyk a

pocítil nevýslovnou obrozující moc společného zpěvu Božích chval a lidských nadějí skrze Krista, našeho Pána, v Duchu Svatém.“¹³

31. Nemohu se v tomto listu věnovat bohatství jednotlivých výrazů, to ponechám vašemu rozjímání. Jestliže je liturgie „vrchol, k němuž směřuje činnost církve, a zároveň zdroj, z něhož vyvěrá veškerá její síla“,¹⁴ dobře chápeme, o co v liturgické otázce jde. Bylo by banální chápat napětí, bohužel přítomné v souvislosti s obřadem, jako prostou názorovou odlišnost v rámci různého vnímání jedné formy obřadu. Je to především ekzeziologická problematika. Nechápu, jak můžeme tvrdit, že uznáváme platnost koncilu – i když mě trochu překvapuje, že katolík může předpokládat, že tak neučiní – a přitom nepřijímáme liturgickou reformu zrozenou ze *Sacrosanctum Concilium*, která ukazuje liturgii v důvěrném spojení s vizí církve obdivuhodně popsanou v *Lumen gentium*. Proto – jak jsem vysvětlil v listu zaslaném všem biskupům – jsem cítil povinnost potvrdit, že „liturgické knihy promulgované svatými papeži Pavlem VI. a Janem Pavlem II. v souladu s dekrety 2. vatikánského koncilu jsou jediným výrazem *lex orandi* římského ritu“.¹⁵

Odmítnutí reformy, stejně jako její povrchní chápání, nás odvádí od závazku najít odpovědi na otázku, kterou znovu opakují: Jak rozvíjet schopnost prožívat plně liturgický úkon? Jak i nadále žasnout nad tím, co se v obřadu před našima očima odehrává? Potřebujeme solidní a životně důležitou liturgickou formaci.

32. Vraťme se ještě do večeradla v Jeruzalémě: ráno o Letnicích se zrodila církev, prvotní buňka nového lidstva. Jen společenství mužů a žen – kteří jsou smíření, neboť jim bylo odpuštěno, jsou živí, protože on žije, jsou pravdiví, protože v nich přebývá Duch pravdy – může rozevřít úzký prostor duchovního individualismu.
33. Právě společenství Letnic může lámat chléb v jistotě, že Pán je živý, vstal z mrtvých, je přítomný se svým slovem, svými gesty, obětí svého těla a své krve. Od toho okamžiku se obřad stává výsadním, nikoli jediným místem setkání s ním. Víme, že jen díky tomuto setkání se člověk stává naplno člověkem. Jen církev Letnic může chápat člověka jako osobu, otevřenou pro plný vztah s Bohem, stvořením a bratry.
34. Zde vyvstává rozhodující otázka liturgické formace. Romano Guardini říká: „Tak je nastíněn i první praktický úkol: za podpory této vnitřní proměny naší doby se musíme znovu naučit dostát náboženskému vztahu jako lidé v plném slova smyslu.“¹⁶ Právě to liturgie umožňuje, to nás formuje. Sám Guardini neváhá potvrdit, že bez liturgické formace „reformy ritu ani textu příliš nepomohou“.¹⁷ Nemám v úmyslu se nyní vyčerpávajícím způsobem zabývat bohatým tématem liturgické formace: chtěl bych jen nabídnout několik podnětů k zamyšlení. Myslím, že můžeme rozlišit dva aspekty: formaci k liturgii a formaci liturgií. První je ve službě druhému, které je zásadní.

¹³ AAS 56 (1964), s. 34; česky in *II. vatikánský koncil očima Jana XXIII. a Pavla VI.* ed. C. V. Pospíšil, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2013, s. 105.

¹⁴ *Sacrosanctum Concilium*, č. 10.

¹⁵ *Motu proprio Traditionis custodes*, čl. 1.

¹⁶ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) in *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 43; it. překl. *Formazione liturgica*, Brescia 2022, s. 69.

¹⁷ R. Guardini, *Der Kultakt und die gegenwärtige Aufgabe der Liturgischen Bildung* (1964) v *Liturgie und liturgische Bildung* (Mainz 1992) s. 14; český překlad Kultický akt a současný úkol liturgického vzdělávání, *Salve. Revue pro teologii a duchovní život* 1/16, s. 46.

35. Je nezbytné najít způsoby formace ve smyslu studia liturgie: počínaje liturgickým hnutím se v tomto ohledu velmi pokročilo díky cenným příspěvkům mnoha vědců a akademických institucí. Nicméně je zapotřebí rozšířit tyto poznatky mimo akademické prostředí, a to dostupným způsobem, aby každý věřící mohl růst v poznání teologického významu liturgie – to je klíčová a základní otázka všech liturgických znalostí a liturgické praxe – stejně jako vývoje křesťanského obřadu, a získal tak schopnost porozumět euchologickým textům, dynamikám obřadů a jejich antropologické hodnotě.
36. Myslím na pravidelný rytmus našich shromáždění, která se scházejí ke slavení eucharistie v den Páně, neděli co neděli, Velikonoc co Velikonoc, v mimořádných okamžicích života jednotlivců a komunit, v různých obdobích života. Když svěcení služebníci berou za ruku pokřtěné věřící a uvádějí je do opakující se zkušenosti Velikonoc, konají pastorační činnost prvořadého významu. Vždy mějme na paměti, že celebrujícím subjektem je církev, Kristovo Tělo, ne pouze kněz. Poznatky získané studiem jsou jen prvním krokem k tomu, abychom mohli vstoupit do slaveného tajemství. Aby služebníci, kteří předsedají shromáždění, mohli vést bratry a sestry, musejí samozřejmě znát cestu: prostudovat ji na mapě teologické vědy, ale také se liturgie účastnit v rámci života své vlastní víry živé modlitbou. Duchovní nesmějí liturgii považovat za pouhou povinnost, kterou je třeba splnit. V den svěcení slyší každý kněz svého biskupa říkat: „Buď si vědom toho, co budeš konat, a také podle toho žij; svůj život připodobňuj tajemství Kristova kříže.“¹⁸
37. Také studium liturgiky v seminářích musí brát v úvahu mimořádnou schopnost, kterou má obřad sám o sobě, že totiž nabízí organickou vizi teologického poznání. Každá teologická disciplína, každá ze své perspektivy, musí prokázat vlastní vnitřní propojení s liturgií, díky kterému se zjevuje a uskutečňuje jednota kněžské formace.¹⁹ Liturgicko-vědecký přístup k teologické formaci v seminářích by měl jistě i pozitivní dopad na pastorační činnost. Neexistuje žádný aspekt církevního života, který by v ní (liturgii) nenacházel svůj vrchol a svůj zdroj. Celková, organická a integrovaná pastorece není ani tak výsledkem propracovaných programů, jako spíše důsledkem zasazení nedělní eucharistie, základu společenství, do centra života komunity. Teologické pojetí liturgie nám brání chápat tato slova jako redukci na obřadní aspekt. Slavení, které neevangelizuje, není autentické, jako není autentické hlásání, které nevede k setkání se Zmrtvýchvstalým ve slavení: obojí je tedy bez svědectví lásky jako znějící kov nebo zvučící cimbál (srov. 1 Kor 13,1).
38. Pro duchovní a pro všechny pokřtěné není liturgická průprava ve svém základním smyslu něčím, co bychom mohli získat jednou provždy: protože dar slaveného tajemství přesahuje naši schopnost poznání, musí každého provázet trvalá formace s pokorou maličkých a v postoji, který vede k úžasu.
39. Závěrečná poznámka k seminářům: kromě studia musí nabízet také možnost prožít slavnost, která by z rituálního hlediska byla nejen příkladná, ale i autentická a živá, aby dovolila zakoušet opravdové společenství s Bohem, ke kterému musí směřovat i teologické znalosti. Jen působení Ducha může zdokonalit naše poznání Božího tajemství, což není otázka mentálního porozumění, ale vztahu, který se dotýká života. Taková zkušenost je pro duchovní zásadní, aby poté, co budou vysvěceni, mohli doprovázet společenství na stejné cestě poznání Božího tajemství, které je tajemstvím lásky.

¹⁸ *Římský pontifikál*, 2008, s. 199.

¹⁹ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 16.

40. Tato poslední úvaha nás vede k zamyšlení nad druhým významem výrazu „liturgická formace“. Mám na mysli formaci prostřednictvím účasti – každý podle svého povolání – na liturgickém obřadu. Také znalosti ze studia, o nichž jsem právě hovořil, aby se nestaly pouhým racionalismem, musí sloužit k tomu, aby liturgie svou formační silou působila na každého věřícího v Krista.
41. Z toho, co jsme řekli o povaze liturgie, je zřejmé, že poznání Kristova tajemství, což představuje zásadní otázku pro náš život, nespočívá v mentálním přijetí nějaké myšlenky, ale ve skutečném existenciálním spojení s osobou Krista. Liturgie se tedy nezabývá „znalostmi“ a její účel není primárně pedagogický (přestože má velkou pedagogickou hodnotu),²⁰ ale je chválou a díkyvdáním za paschu Syna, jejíž spásonosná moc zasahuje náš život. Obsahem liturgického obřadu je naše odevzdání se působení Ducha, který v liturgii působí, dokud nenabudeme Kristovy podoby (srov. Gal 4,19). Tato formace nás má připodobnit Kristu. Opakuji: nejde o mentální, abstraktní proces, ale o to, stát se Kristem. To je účel, kvůli kterému byl dán Duch, jehož působení směřuje vždy a pouze k vytváření Kristova Těla. Tak je to s eucharistickým chlebem, platí to pro každého pokřtěného, který je povolán, aby se dar získaný křtem, totiž být údem Kristova Těla, stále více naplňoval. Lev Veliký píše: „Naše účast na těle a krvi Kristově nesměruje k ničemu jinému než k tomu, abychom se stali tím, co jíme.“²¹
42. K tomuto bytostnému propojení člověka a Krista dochází – v souladu s „metodou“ vtělení – svátostnou cestou. Liturgie je tvořena věcmi, které jsou přesným opakem duchovní abstrakce: chléb, víno, olej, voda, vůně, oheň, popel, kámen, plátno, barvy, tělo, slova, zvuky, ticho, gesta, prostor, pohyb, činnost, řád, čas, světlo. Celé stvoření je projevem Boží lásky. A od okamžiku, kdy se tatáž láska projevila v plnosti na Ježíšově kříži, všechno stvoření je k ní přitahováno. Celé stvoření je dáno do služby setkání s vtěleným, ukřižovaným, mrtvým, vzkříšeným a k Otci vystupujícím Slovem. O tom zpívá modlitba nad vodou křestního pramene, ale také modlitba nad olejem, který bude sloužit jako svaté křížmo, i slova při přinášení chleba a vína, plodů země a lidské práce.
43. Liturgie oslavuje Boha ne proto, že bychom mohli něco přidat ke kráse nepřístupného světla, v němž přebývá (srov. 1 Tim 6,16), nebo k dokonalosti andělského zpěvu, který věčně zní v nebesích. Liturgie oslavuje Boha, protože nám zde na zemi umožňuje, abychom při slavení tajemství viděli Boha, a když ho spatříme, abychom čerpali život z jeho velikonoční oběti: my, kdo jsme byli mrtví pro naše hříchy a byli jsme skrze milost přivedeni k životu s Kristem (srov. Ef 2,5), jsme Boží slávou. Irenej, *doctor unitatis*, nám to připomíná: „Boží slávou je živý člověk a lidský život spočívá v patření na Boha: jestliže již zjevení Boha skrze stvoření dává život všemu bytí, které žije na zemi, o to více je zjevení Otce skrze Slovo příčinou života pro ty, kteří vidí Boha!“²²
44. Guardini píše: „Tím je nastíněn první úkol liturgické formace: člověk se znovu musí stát způsobilým pro symboly.“²³ Toto úsilí se týká každého, svěcených služebníků i věřících. Není to snadný úkol, protože se moderní člověk stal negramotným: nedokáže již chápat symboly, a téměř nemá potuchy o jejich existenci. To se děje i se symbolem našeho

²⁰ Srov. tamtéž, č. 33.

²¹ Lev Veliký, *Kázání XII: O Utrpení III*, 7.

²² Irenej z Lyonu, *Adversus haereses IV*, 20, 7.

²³ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) v *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 36; it. překl. *Formazione Liturgica*, Brescia 2022, s. 60.

těla. Je symbolem, protože je intimním spojením duše a těla, zviditelněním duchovní duše v řádu tělesného. V tom spočívá lidská jedinečnost, zvláštnost osoby, která není redukovatelná na žádnou jinou formu bytí. Naše otevřenost vůči transcendentnu, Bohu, je zásadní: jestliže ji neuznáváme, nevyhnutelně nás to vede k tomu, že nepoznáme nejen Boha, ale i sebe sama. Stačí se podívat na paradoxní způsob, jakým se zachází s tělem, které je nyní až obsedantně opečováváno v honbě za mýtem věčného mládí, redukováno na materiálno, a kterému je upřena jakákoli důstojnost. Faktem je, že není možné dát hodnotu tělu, pokud vycházíme pouze z těla. Každý symbol je zároveň silný a křehký: pokud to nerespektujeme, pokud se s ním nezachází podle toho, čím je, roztrhne se, ztrácí sílu, stává se bezvýznamným.

Už nemáme pohled sv. Františka, který se díval na slunce – které nazýval bratrem, protože ho tak vnímal – viděl ho krásné a zářící velkou nádherou a plný úžasu zpíval: *nese tvou podobu, ó Nejvyšší*.²⁴ Tím, že moderní člověk ztratil schopnost chápat symbolickou hodnotu těla a všeho stvoření, stává se pro něj symbolický jazyk liturgie téměř nedostupným. Nejde však o to, abychom se takového jazyka zřekli: není možné se ho zřici, protože si ho zvolila Nejsvětější Trojice, aby nás oslovila skrze tělo Slova. Spíš jde o to, abychom si znovu osvojili schopnosti poznávat a chápat symboly liturgie. Nesmíme si zoufat, protože tento rozměr je, jak jsem právě řekl, v člověku zásadní a navzdory zlu materialismu a spiritualismu – oba popírají jednotu těla a duše – je vždy připraven znovu se vynořit jako každá pravda.

45. Otázka, kterou chci proto položit, zní: Jak se vrátit k tomu, abychom byli schopni symbolů? Jak je můžeme znovu umět chápat a žít? Dobře víme, že slavení svátostí je – skrze Boží milost – účinné samo o sobě (*ex opere operato*), ale pouze to, bez adekvátního vztažení se k jazyku slavení, nezajistí plné zapojení osoby. Symbolické chápání není otázkou rozumového poznání, osvojování si pojmů, ale živé zkušenosti.
46. Především musíme znovu získat důvěru ve stvoření. Mám tím na mysli, že věci – jimiž jsou svátosti „vytvořeny“ – pocházejí od Boha, k němu směřují a on je přijal, zvláště při vtělení, aby se staly nástroji spásy, nositeli Ducha, cestou milosti. Zde vidíme odstup jak od materialistického, tak spiritualistického pohledu. Jsou-li stvořené věci nedílnou součástí svátostného úkonu, který působí naši spásu, musíme se k nim stavět s novým pohledem, který nebude povrchní, bude plný úcty a vděčnosti. Již od počátku obsahují zárodky posvěcující milosti svátostí.
47. Další rozhodující otázkou – opět s ohledem na to, jak nás liturgie formuje – je výchova nezbytná k tomu, abychom získali vnitřní postoj, který nám umožní vnímat a chápat liturgické symboly. Vyjádřím to jednoduše. Myslím na rodiče a ještě více na prarodiče, ale také na naše kněze a katechety. Mnozí z nás si právě od nich osvojili sílu liturgických gest – jako například znamení kříže, pokleknutí, vyznání naší víry. Možná to nemáme v živé paměti, ale snadno si dokážeme představit gesto větší ruky, která uchopí malou ruku dítěte a pomalu ji doprovází, aby poprvé vykonala pohyb ve znamení naší spásy. Pohyb je doprovázen slovy, i ta jsou vyslovována pomalu, jako by chtěla ovládnout každý okamžik gesta, celého těla: „Ve jménu Otce... i Syna... i Ducha Svatého... Amen.“ Potom ruku dítěte pustíme a připraveni přijít ji na pomoc sledujeme, jak sama opakuje toto gesto. To je dítěti nyní svěřeno jako návyk, který s ním poroste a jemuž bude dávat smysl, který umí dát jen Duch. Od té chvíle nám ono gesto a jeho symbolická síla patří, nebo lépe řečeno –

²⁴ *Hymnus na Stvoření*, Fonti Francescane, č. 263.

my patříme tomuto gestu, ono nám dává podobu, jsme jím formováni. Není třeba příliš mnoho mluvit, není nutné o tom gestu pochopit všechno: je třeba být malí jak při jeho předávání, tak při jeho přijímání. Zbytek je dílem Ducha. Tak jsme byli uvedeni do symbolické řeči. O toto bohatství se nesmíme nechat okrást. Jak rosteme, můžeme mít více prostředků, abychom mohli porozumět, ale vždy pod podmínkou, že zůstaneme malí.

Ars celebrandi

48. Jeden ze způsobů, jak si životně důležitého porozumění symbolům liturgie vážít a růst v něm, je péče o *ars celebrandi*, o umění dobře slavit. I tento výraz lze vykládat různě. Objasní se, když ho chápeme s ohledem na teologický smysl liturgie, jak ho popisuje konstituce *Sacrosanctum Concilium* v článku 7, na který jsme se vícekrát odvolávali. *Ars celebrandi* nemůže být redukováno na pouhé mechanické dodržování rubrik a ještě méně ho lze považovat za nápaditou – někdy divokou – tvořivost bez pravidel. Obřad je sám o sobě normou a norma není nikdy cílem sama o sobě, ale vždy slouží vyšší skutečnosti, kterou chce chránit.

49. Jako každé umění vyžaduje různé znalosti.

Především pochopení dynamiky, která se rozvíjí skrze liturgii. Úkon slavení je místem, kde se skrze památku zpřítomňuje velikonoční tajemství, aby ho pokřtění skrze svou účast mohli zakoušet ve svém životě: bez tohoto pochopení se snadno upadá do vnějškovosti (více či méně vytríbené) a do rubricismu (více či méně rigidního).

Dále je nutné vědět, jak Duch Svatý působí při každém slavení: umění slavit musí být v souladu s působením Ducha. Jen tak se osvobodíme od subjektivismu, který je důsledkem převahy osobní citlivosti, a od kulturalismu, který představuje nekritické osvojení kulturních prvků, jež nemají nic společného se správným procesem inkulturace.

Nakonec je nezbytné znát dynamiku symbolického jazyka, jeho zvláštnosti a účinnost.

50. Z těchto stručných poznámek je zřejmé, že umění slavit se nemůže improvizovat. Jako každé jiné umění vyžaduje vytrvalou práci. Řemeslníkovi stačí technika; umělci kromě technických znalostí nemůže chybět inspirace, která je pozitivní formou vlastnění: opravdový umělec nevlastní umění ani jím není ovládan. Umění slavit se nenaučíme tím, že navštívíme kurz *public speaking* nebo přesvědčovacích komunikačních technik (neposuzují úmysly, vidím účinky). Každý nástroj může být užitečný, ale vždy musí být podřízen povaze liturgie a působení Ducha. Je zapotřebí se slavení horlivě věnovat a dát mu možnost, aby nám samo předalo své umění. Guardini píše: „Musíme si uvědomit, jak hluboce jsme ještě zakořeněni v individualismu a subjektivismu, jak nejsme zvyklí na velké výzvy a jak nepatrný je náš náboženský život. Musí se znovu probudit smysl pro velikost modlitby a také vůle zapojit do ní naše bytí. Ale cestou k těmto cílům je disciplína, zřeknutí se jemné sentimentality; solidní práce, vykonávaná v poslušnosti církvi, ve vztahu k našemu bytí a náboženskému chování.“²⁵ Tak se naučíme umění slavit.

²⁵ R. Guardini, *Liturgische Bildung* (1923) v *Liturgie und liturgische Bildung*, Mainz 1992, s. 99.

51. Když na toto téma hovoříme, máme sklon se domnívat, že se týká jen svěcených služebníků, kteří obřadu předsedají. Ve skutečnosti je to postoj, který mají žít všichni pokřtění. Mám na mysli všechna gesta a slova, která ke shromáždění patří: shromáždit se, důstojně kráčet v průvodu, sedět, stát, klečet, zpívat, mlčet, provolávat slávu, dívat se, naslouchat. Těmito způsoby se shromáždění účastní obřadu „jako jeden muž“ (Neh 8,1). Když všichni společně vykonávají totéž gesto, když všichni hovoří jedním hlasem, pociťuje jednotlivec sílu celého shromáždění. To je jednota, která nejenže neumrtvuje, ale naopak vychovává jednotlivé věřící, aby objevovali opravdovou jedinečnost své osobnosti nikoliv skrze individualistické postoje, ale s vědomím toho, že jsme jedno tělo. Nejde o to, že bychom museli dodržovat liturgickou etiketu: je to spíše „disciplína“ – ve smyslu používaném Guardinim –, která nás formuje, pokud ji dodržujeme s přesvědčením: jsou to gesta a slova, která vnášejí řád do našeho vnitřního světa, dávají nám prožívat pocity, postoje a jednání. Nejsou vyjádřením nějakého ideálu, který by nás měl inspirovat, ale jsou jednáním, které zahrnuje tělo v jeho celistvosti, tedy v tom, že je jednotou duše a těla.
52. Mezi liturgickými gesty, která patří celému shromáždění, zaujímá zcela zásadní místo ticho. Několikrát je předepsáno v rubrikách: celá eucharistická slavnost je ponořena do ticha, které předchází jejímu začátku, a jak se bohoslužba postupně odvíjí, poznamenává každý okamžik slavení. Ticho je přítomné v úkonu kajícnosti, po výzvě k modlitbě, v liturgii slova (před čtením, mezi čteními a po homilii); v eucharistické modlitbě, po přijímání.²⁶ Není to útočiště, do něhož bychom se ukryli do vnitřní izolace, abychom unikli obřadu, který nás rozptyluje: takové ticho by bylo v rozporu se samotnou podstatou slavení. Liturgické ticho je mnohem více: je symbolem přítomnosti a působení Ducha Svatého, který oživuje celý liturgický úkon, a proto často představuje vrchol daného úseku obřadu. Právě proto, že je ticho symbolem Ducha, má sílu vyjádřit jeho různorodé působení. Když se vrátíme k okamžikům, které jsem uvedl výše: ticho vede ke kajícnosti a touze po obrácení; probouzí k naslouchání slovu a k modlitbě; vede k adoraci Kristova těla a jeho krve; v důvěrném okamžiku přijímání každému naznačuje, jak chce Duch působit v našem životě, aby nás připodobnil lámanému Chlebu. Proto jsme povoláni, abychom s velkou pečlivostí vykonávali symbolické gesto ticha: v něm nám Duch dává podobu.
53. Každé gesto a každé slovo představuje konkrétní úkon, který je vždy nový, protože se setkává vždy s novým okamžikem našeho života. Vysvětlím to na jednoduchém příkladu. Klekáme si, abychom poprosili o odpuštění, abychom pokořili svou pýchu, abychom Bohu odevzdali své slzy, abychom ho snažně prosili o jeho zásah, abychom mu děkovali za přijatý dar: je to vždy stejné gesto, které v podstatě říká, že jsme před Bohem malí. Nicméně tím, že ho vykonáváme v různých okamžicích svého života, utváří naše hluboké nitro a projevuje se pak navenek v našem vztahu k Bohu a bratřím a sestrám. Pokleknout je třeba umět, lépe řečeno je třeba činit tak s plným vědomím symbolického významu tohoto gesta a s vědomím, že jím potřebujeme vyjádřit svůj způsob bytí v přítomnosti Pána. Platí-li to vše pro toto jednoduché gesto, oč více to platí pro bohoslužbu slova? Jaké umění si máme osvojit, abychom hlásali slovo, abychom mu naslouchali, abychom jím inspirovali svou modlitbu, abychom mu umožnili stát se životem? To vše si zasluhuje nejvyšší péči, nikoliv formální, vnější, ale životně důležitou, vnitřní, protože každé gesto a každé slovo obřadu vyjádřené „uměním“ utváří křesťanskou osobnost jednotlivce i společenství.
54. Pokud je pravda, že *ars celebrandi* se týká celého shromáždění, které slaví, je rovněž pravda, že svěcení služebníci mu musí věnovat zvláštní péči. Při návštěvách křesťanských

²⁶ Srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, č. 45; 51; 54–56; 66; 71; 78; 84; 88; 271.

společenství jsem si často všiml, že jejich způsob prožívání obřadu je podmíněn – v dobrém, ale bohužel i ve zlém – tím, jak jejich kněz předsedá shromáždění. Můžeme říci, že existují různé „modely“ předsedání. Zde je možný výčet postojů, které, přestože jsou protichůdné, představují nevhodný způsob předsedání: přísná strohost nebo přehnaná kreativita; zduchovnělý mysticismus nebo praktický funkcionalismus; ukvapený spěch nebo zdůrazněná pomalost; lajdácká nedbalost nebo přehnaná vytříbenost; přehnaná přívětivost nebo hierarchická netečnost. Navzdory šíři této škály se domnívám, že nevhodnost těchto modelů má jeden společný kořen: přehnanou personalizaci liturgického stylu, která občas vyjadřuje špatně skrývanou touhu být středem pozornosti. Často se to projeví výrazněji, když jsou naše obřady přenášeny online – což není vždy vhodné, a vyžaduje hlubší reflexi. Rozumějme, tyto postoje nejsou ty nejrozšířenější, ale nezřídka tímto „špatným zacházením“ shromáždění trpí.

55. O významu předsedání a toho, co vyžaduje, by se toho dalo říci mnoho. Při několika příležitostech jsem se zaměřil na náročný úkol přednášet kázání.²⁷ Nyní se omezím na několik širších úvah s cílem reflektovat, jak nás liturgie formuje. Mám na mysli pravidelný rytmus nedělních mší v našich společenstvích: hovořím tedy ke kněžím, a implicitně ke všem svěceným služebníkům.
56. Kněz prožívá svou typickou účast na obřadu díky daru, který obdržel ve svátosti kněžství: tato typická účast se projevuje právě předsedáním. Jako všechny úkoly, které je kněz povolán vykonávat, ani tento není primárně úkolem, který mu svěřilo společenství. Je spíše důsledkem vylití Ducha Svatého, kterého obdržel při svěcení a který ho k takovému úkolu uschopňuje. Kněz je také formován tím, že předsedá shromáždění, které slaví.
57. Aby byla tato služba vykonávána dobře – a dokonce s uměním! –, je zásadní, aby si kněz především živě uvědomoval, že díky milosti je on sám zvláštní přítomností Vzkříšeného. Svěcený služebník je sám o sobě jedním ze způsobů Pánovy přítomnosti, která činí křesťanské shromáždění jedinečným, odlišným od jakéhokoliv jiného setkání.²⁸ Tento fakt dává „svátostnou“ hloubku – v širším slova smyslu – všem gestům a slovům toho, kdo předsedá. Shromáždění má právo zakusit v gestech a slovech předsedajícího touhu Pána, který dnes – stejně jako při poslední večeři – chce s námi jíst velikonočního beránka. Hlavní postavou je při liturgii Vzkříšený; nikoli naše nezralost, která se přijetím nějaké role či postoje snaží o prezentaci, kterou nemůže mít. Sám kněz by měl být ohromen touto touhou po společenství, kterou má Pán vůči každému člověku: jako by byl postaven mezi Ježíšovo srdce planoucí láskou a srdce každého věřícího, které je předmětem Pánovy lásky. Předsedat eucharistii znamená ponořit se do výhně Boží lásky. Když pochopíme nebo i jen vytušíme tuto skutečnost, nebudeme mít více zapotřebí jakýkoliv *direktář*, který by nám ukládal vhodné chování. Pokud potřebujeme direktář, je to *pro tvrdost našeho srdce*. Nejvyšší, a tedy nejnáročnější normou liturgického jednání je samotné slavení eucharistie, které vybírá slova, gesta, pocity. Ony samy nám umožňují poznat, zda a nakolik naše užívání těchto slov a gest odpovídá vznešenosti skutečnosti, které slouží. Je zřejmé, že ani to nelze improvizovat: je to umění, které od kněze vyžaduje, aby ho uplatňoval, lépe řečeno, aby neustále rozdmýchával oheň lásky, který Pán přinesl na tuto zem (srov. Lk 12,49).

²⁷ Viz apoštolská exhortace *Evangelii gaudium* (24. listopadu 2013), č. 135–144.

²⁸ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 7.

58. Když první společenství křesťanů lámalo chléb v poslušnosti Pánova příkazu, činilo to pod dohledem Marie, která doprovázela první kroky církve: „Ti všichni jednomyslně setrvali v modlitbách spolu se ženami, s Ježíšovou matkou Marií“ (Sk 1,14). Panna Maria „bdí“ nad gesty svého Syna, která světil apoštolům. Jako ve svém lůně chránila Slovo, které se stalo tělem, poté co přijala slova anděla Gabriela, stejně tak znovu chrání v lůně církve gesta, která vytvářejí tělo jejího Syna. Kněz, který na základě daru přijatého ve svátosti kněžství opakuje tato gesta, je chráněn v lůně Panny. Potřebujeme opravdu nějakou normu, která by nám říkala, jak se máme chovat při liturgii?
59. Když se kněží stávají nástroji, které mají na zemi rozlít oheň Kristovy lásky, a jsou chráněni v lůně Marie, Panny, která se stala církví (jak zpíval sv. František), musejí na sebe nechat působit Ducha, který chce dovést k naplnění díla započaté při jejich svěcení. Působení Ducha knězi umožňuje předsedat eucharistickému shromáždění s bázní Petra, který si uvědomoval svou hříšnost (srov. Lk 5,1–11), v hluboké pokoře trpícího služebníka (srov. Iz 42n) a s touhou nechat „se pozřít“ lidem, který mu byl svěřen ke každodenní službě.
60. Právě samotný obřad vychovává kněze ke schopnosti předsedat, což není – opakuji – pouhá záležitost mysli, i když celá naše mysl i citlivost musí být zaangażována. Kněz je formován předsedáním tak, že liturgie vkládá slova a gesta do jeho úst a do jeho rukou.

Kněz neusedá na trůn,²⁹ protože Pán vládne s pokorou toho, kdo slouží.

Nepřebírá ústřední místo oltáře, který je *znamením Krista, z jehož probodeného boku vytryskla voda a krev, pramen a počátek svátostí církve a střed naší chvály a společného díkůvzdání*.³⁰

Když kněz přistupuje k oltáři, aby obětoval, je vychováván k pokoře a lítosti slovy: „S duší pokornou a se srdcem zkroušeným prosíme, Bože, abys nás přijal: ať se dnes před tebou staneme obětí, která se ti zalíbí.“³¹

Kvůli svěřené službě nemůže spoléhat sám na sebe, protože liturgie ho vybízí, aby prosil o očistění prostřednictvím znamení vody: „Smyj ze mě, Bože, mou nepravost a očisť mě od hříchu.“³²

Slova, která liturgie klade do úst kněze, mají různý obsah, a proto vyžadují různý tón: vzhledem k významu těchto slov se od kněze vyžaduje skutečné *ars dicendi*. Dávají formu jeho vnitřním pocitům, tu při vzývání Otce jménem shromáždění, tu ve výzvě, kterou se obrací na shromáždění, tu v aklamací jedním hlasem s celým shromážděním.

Ten, kdo předsedá, má skrze eucharistickou modlitbu – na níž mají účast také všichni pokřtění, když *v úctě a tichu* naslouchají a připojují se *aklamacemi*³³ – moc připomenout Otci *jménem celého svatého lidu* obětí jeho Syna při poslední večeři, aby se tento nesmírný dar znovu zpřítomnil na oltáři. Na této oběti se podílí obětováním sebe sama. Kněz nemůže

²⁹ Srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, č. 310.

³⁰ *Římský pontifikál*, 2008, modlitba zasvěcení oltáře, s. 593–594.

³¹ *Český misál*, 2015, s. 300.

³² *Český misál*, 2015, s. 300.

³³ Srov. *Všeobecné pokyny k Římskému misálu*, č. 78–79.

pronášet k Otci slova poslední večeře, aniž by na ní měl sám podíl. Nemůže říci: „Vezměte a jezte z toho všichni: toto je moje tělo, které se za vás vydává,“ a neprožívat tutéž touhu obětovat vlastní tělo, vlastní život za lid jemu svěřený. Právě to prožívá ve výkonu své služby.

Tím vším a mnohým dalším je kněz neustále formován slavením liturgie.

61. Chtěl jsem jednoduše nabídnout několik úvah, které jistě nevyčerpávají nesmírný poklad slavení svatých tajemství. Žádám všechny biskupy, kněze a jáhny, ty, jimž je svěřena formace v seminářích, učitele na teologických fakultách a teologických školách, všechny katechety a katechetky, aby pomáhali svatému Božímu lidu čerpat z toho, co vždy bylo prvotním zdrojem křesťanské spirituality. Jsme stále povoláni znovu objevovat bohatství obecných principů uvedených v prvních odstavcích konstituce *Sacrosanctum Concilium* a vnímat vnitřní pouto mezi touto první konstitucí a ostatními koncilními dokumenty. Nemůžeme se proto vracet k formě obřadu, kterou koncilní otcové *cum Petro* a *sub Petro* považovali za nutné reformovat; oni pod vedením Ducha a vědomí si svého pastýřského úkolu schválili principy, z nichž se zrodila liturgická reforma. Tím, že svatí papežové Pavel VI. a Jan Pavel II. schválili liturgické knihy upravené *ex decreto Sacrosancti OEcumenici Concilii Vaticani II*, zaručili, že reforma byla věrná koncilu. Proto jsem napsal *Traditionis custodes*, aby církev mohla v různosti jazyků pozdvihnout *jednu a tutéž modlitbu* schopnou vyjádřit její jednotu.³⁴ Jak jsem již napsal, zamýšlím, aby se tato jednotu obnovila v celé církvi římského obřadu.
62. Přál bych si, aby nám tento list pomohl k probuzení úžasu nad krásou pravdy křesťanského slavení, k připomenutí nutnosti opravdové liturgické formace a k rozpoznání důležitosti umění slavit liturgii (*ars celebrandi*), které slouží pravdě velikonočního tajemství a účasti všech pokřtěných, každého podle jeho povolání.

Všechno toto bohatství není vzdálené: je v našich kostelích, v našich křesťanských svátcích, v ústředním postavení neděle, v síle svátostí, které slavíme. Křesťanský život je nepřetržitá cesta růstu: jsme povoláni nechat se formovat s radostí a ve společenství.
63. Proto bych vám rád zanechal ještě jedno doporučení, abyste pokračovali na naší cestě. Vyzývám vás, abyste znovu objevili smysl *liturgického roku a dne Páně*: i to je odkaz koncilu.³⁵
64. Ve světle toho, co jsme připomněli výše, chápeme, že liturgický rok je pro nás příležitostí růst v poznání Kristova tajemství tím, že ponoříme svůj život do tajemství jeho Velikonoc a budeme očekávat jeho návrat ve slávě. To je skutečná trvalá formace. Náš život není náhodným a chaotickým sledem událostí, ale cestou, která nás od jednoho slavení Velikonoc ke druhému připodobňuje k Pánu, když *s nadějí očekáváme požehnaný příchod našeho Spasitele Ježíše Krista*.³⁶

³⁴ Srov. Pavel VI., apoštolská konstituce *Missale Romanum* (3. dubna 1969), in *AAS* 61 (1969), s. 222.

³⁵ Srov. *Sacrosanctum Concilium*, č. 102–111.

³⁶ *Český misál*, 2015, s. 437.

65. V plynutí času, který byl Velikonocemi učiněn novým, církev slaví každý osmý den, v neděli událost spásy. Spíše než předpisem je neděle darem, který Bůh dává svému lidu (proto ho církev chrání příkázáním). Nedělní liturgie nabízí křesťanskému společenství příležitost být formováno eucharistií. Neděli co neděli slovo Zmrtvýchvstalého osvěcuje náš život a chce v nás způsobit to, pro co bylo posláno (srov. Iz 55,10–11). Neděli co neděli chce přijímání těla a krve Kristovy i z našeho života učinit oběť, která by se Otcí zalíbila, v bratrském společenství sdílení, přijetí a služby. Neděli co neděli nás síla lámaného Chleba podporuje při hlásání evangelia, v němž se projevuje opravdovost našeho slavení.

Zanechme polemik a naslouchejme společně tomu, co Duch říká církvi, chraňme společenství, žasněme i nadále nad krásou liturgie. Dostali jsme darem velikonočního Beránka, nechme se obejmout Pánovou touhou jíst s námi. Pod pohledem Marie, Matky církve.

Dáno v Římě ve Svatém Janu v Lateránu dne 29. června 2022, o slavnosti svatých apoštolů Petra a Pavla v desátém roce mého pontifikátu.

FRANTIŠEK

Celé lidstvo se třese, celý vesmír se chvěje a nebe jásá,
když je na oltáři v ruce kněze
přítomný Kristus, živý Syn Boží.
Ó závratná výše a úžasná vznešenost!
Ó vznešená pokora! Ó pokorná vznešenost,
když se Pán vesmíru, Bůh a Boží Syn,
ponížil do té míry, že se pro naši spásu skryl
v podobě malého chleba!
Pohled'te, bratři, na pokoru Boha
a otevřte před ním svá srdce;
ponižte se i vy, abyste jím byli velebeni.
Proto si nenechávejte pro sebe nic ze sebe,
aby vás všechny plně přijal ten, který se vám zcela obětuje.

Sv. František z Assisi, dopis celému řádu II, 26-29